

BIORÓŻNORODNOŚĆ POLSKI POŁUDNIOWO -WSCHODNIEJ

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY

www.eog.gov.pl

Stowarzyszenie
HORYZONTY

Redakcja: dr Teresa Mitura

Recenzent: dr hab. inż. Witold Niemiec, prof. PRz

W broszurze zamieszczono fotografie nagrodzone i wyróżnione w konkursie fotograficznym
"Bioróżnorodność Polski Południowo-Wschodniej w obiektywie"

Fotografia na przedniej okładce: Touch and go. Autor: Piotr Welcz, I miejsce w II kategorii wiekowej

Fotografia na tylnej okładce: Stare Jabłonie. Autor: Szymon Stefański

PUBLIKACJA BEZPŁATNA

Publikacja powstała w ramach projektu „W harmonii z naturą – promocja bioróżnorodności Polski Południowo-Wschodniej” korzystającego z dofinansowania w kwocie 212 500 zł pochodzącego z Islandii, Liechtensteinu i Norwegii w ramach funduszy EOG.

© Copyright by Stowarzyszenie na rzecz Innowacyjności i Transferu Technologii „HORYZONTY”

ISBN 978-83-943556-0-9

Wydawca:

Stowarzyszenie na rzecz Innowacyjności i Transferu Technologii „HORYZONTY”
ul. Powstańców Warszawy 12, 35-959 Rzeszów
tel. 17 865 17 07
e-mail: horyzonty@man.rzeszow.pl

Rzeszów 2015

Tytuł: MŁODY GRUBODZIÓB
Autor: SZYMON STEFAŃSKI

Tytuł: NAD BAGNAMI

Autor: JOANNA ARCISZEWSKA

I miejsce w I kategorii wiekowej

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Podziękowania	9
Informacje o projekcie	11
Istota bioróżnorodności dr Maria Ziaja	13
Charakterystyka różnorodności biologicznej Polski Południowo-Wschodniej i Wschodniej dr Maria Ziaja	19
Ekonomiczne wykorzystywanie ekosystemów i bioróżnorodności - najlepsze praktyki w Polsce Południowo-Wschodniej mgr inż. Robert Bury	29
Questingi i ekomuzea – innowacyjne produkty turystyczne promujące bioróżnorodność Polski Południowo-Wschodniej dr Małgorzata Buczek-Kowalik	43

Tytuł: SŁONECZNY DMUCHAWIEC

Autor: KAROLINA RYCHEL

II miejsce w I kategorii wiekowej

WSTĘP

Polska południowo – wschodnia to obszar o ogromnym potencjale przyrodniczym. Szata roślinna w Bieszczadach, Beskidzie Niskim czy na Roztoczu, z licznymi gatunkami i zespołami roślinnymi, a szczególnie rozległe kompleksy leśne są miejscem bytowania różnorodnych i licznych gatunków zwierząt. Szczególną cechą fauny i flory omawianego obszaru jest udział gatunków zachodnich, wschodnich i południowych, w tym wielu rzadkich i zagrożonych.

Publikacja ma na celu prezentację i promocję walorów przyrodniczych Polski południowo – wschodniej oraz ukazanie ekonomicznych aspektów wykorzystania ekosystemów i różnorodności biologicznej.

Broszura składa się z trzech części. W pierwszej dokonano charakterystyki różnorodności biologicznej Polski południowo – wschodniej, druga prezentuje możliwości ekonomicznego wykorzystywania ekosystemów i bioróżnorodności, trzecią natomiast poświęcono innowacyjnym produktom turystycznym promującym bioróżnorodność Polski południowo – wschodniej.

W publikacji zaprezentowano również fotografie nagrodzone i wyróżnione w konkursie fotograficznym pt. „Bioróżnorodność Polski Południowo-Wschodniej w obiektywie”.

Koordinator projektu

Kazimierz Tuszyński

Prezes Stowarzyszenia HORYZONTY

Tytuł: MODLISZKA ZWYCZAJNA

Autor: MICHAŁ DĄBROWSKI

II miejsce w II kategorii wiekowej

PODZIĘKOWANIA

Składamy podziękowania wszystkim, którzy przyczynili się do realizacji projektu, a w szczególności:

Panu Władysławowi Ortyłowi
Marszałkowi Województwa Podkarpackiego

Panu Wojciechowi Buczakowi
Wicemarszałkowi Województwa Podkarpackiego

Panu Andrzejowi Wnukowi
Prezydentowi Miasta Zamość

Panu Tadeuszowi Grabowskiemu
Wicedyrektorowi Roztoczańskiego Parku Narodowego

Panu dr inż. Jackowi Borkowi
Wicedyrektorowi Magurskiego Parku Narodowego

Pani doc. dr Elżbiecie Ciporze
Rektorowi Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej
w Sanoku

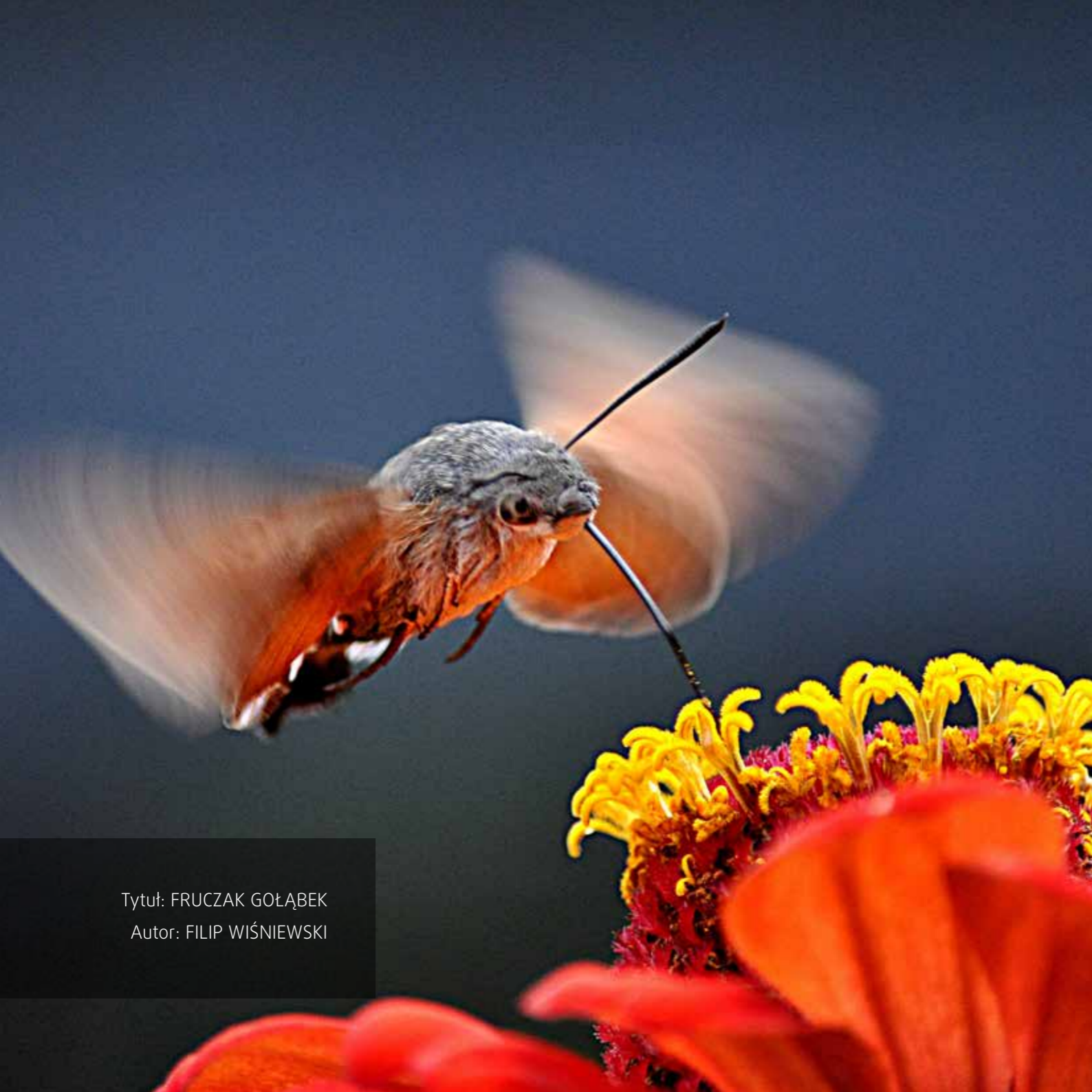
Panu inż. Lesławowi Siedleckiemu
Kancelarzowi Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej
w Sanoku

Panu dr Edwardowi Marszałkowi
Rzecznikowi Prasowemu Regionalnej Dyrekcji Lasów
Państwowych w Krośnie

Panu dr Maciejowi Waltosiowi
Dyrektorowi Biblioteki Publicznej im. Ignacego
Krasickiego w Przemyślu

Panu Danielowi Bróddzie
Prezesowi Beskidzkiego Towarzystwa Turystycznego
„Przełom Wisłoka”

Pracownikom Departamentu Ochrony Klimatu
Wydziału Funduszy Norweskich i Zielonych Inwestycji
Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej

Tytuł: FRUCZAK GOŁĄBEK
Autor: FILIP WIŚNIEWSKI

INFORMACJE O PROJEKCIE

TYTUŁ PROJEKTU

„W harmonii z naturą – promocja bioróżnorodności Polski Południowo-Wschodniej”

CEL PROJEKTU

Podniesienie świadomości społecznej na temat bioróżnorodności oraz ekonomicznej wartości ekosystemów w Polsce Południowo-Wschodniej w szczególności na obszarach chronionych.

GŁÓWNE DZIAŁANIA W PROJEKCIE

Konferencje

- › Rzeszów pt. „Promocja bioróżnorodności szansą dla rozwoju Polski Południowo-Wschodniej” pod patronatem honorowym Marszałka Województwa Podkarpackiego; IX.2014r.
- › Sanok pt. „Możliwości wykorzystania walorów bioróżnorodności w Polsce Południowo-Wschodniej”; XII.2014r.
- › Zamość pt. „Turystyka przyrodnicza – szanse i ograniczenia eksploatacji ekonomicznej obszarów chronionych” pod patronatem honorowym Prezydenta Miasta Zamość; XI.2015r.

Konkurs fotograficzny

„Bioróżnorodność Polski Południowo-Wschodniej w obiektywie”

Publikacja

„Bioróżnorodność Polski Południowo-Wschodniej”

Warsztaty

- › Moduł – Ekonomiczne wykorzystywanie ekosystemów i bioróżnorodności.
 - › Moduł – Ochrona i zrównoważone użytkowanie różnorodności biologicznej.
- Dukla – X.2014
Rudawka Rymanowska – II.2015
Ustrzyki Dolne - III.2015
Horyniec – IV.2015
Zwierzyniec – V.2015
Przemysł - IV 2015

Questy

- › w Puławach Górnych „Śladami historii i przyrody” oraz „Tropami przyrody”
- › w Zwierzyńcu „Spacerkiem po Zwierzyńcu” oraz „Zwierzyniec na kółkach”

Tytuł: ZAJĄC
Autor: ANNA NOWOROL
III miejsce w I kategorii wiekowej

dr MARIA ZIAJA
Uniwersytet Rzeszowski

ISTOTA BIORÓŻNORODNOŚCI

POJĘCIE **BIORÓŻNORODNOŚCI**

Termin różnorodność biologiczna w oficjalnych dokumentach pojawił się wraz z Konwencją o różnorodności biologicznej, ogłoszoną podczas „Szczytu Ziemi” w Rio de Janeiro w 1992 roku. Od tego czasu mówi się, że ochrona różnorodności biologicznej stała się jednym z głównych kierunków ochrony przyrody (Dz. U. 2002).

Różnorodność biologiczna najczęściej określana jest jako zróżnicowanie wszystkich żywych organizmów występujących na Ziemi w ekosystemach lądowych, morskich, słodkowodnych oraz w zespołach ekologicznych. Ze względu na złożoność biosfery definicja ta jest jednak zbyt ogólna, dlatego w praktyce stosuje się podział na trzy poziomy różnorodności biologicznej: genetyczny,

gatunkowy i ekosystemów (Andrzejewski, Weigle 2003; Weiner 2003).

Różnorodność genetyczna – oznacza bogactwo puli genowej w obrębie gatunku lub populacji. Z punktu widzenia ochrony przyrody różnorodność genetyczna jest niezwykle ważna przy określaniu prawdopodobieństwa przetrwania populacji. Najlepiej poznane pod względem różnorodności genetycznej są gatunki roślin o znaczeniu użytkowym (w leśnictwie, łąkarstwie, ogrodnictwie).

Różnorodność gatunkowa – jest to zróżnicowanie wszystkich gatunków grzybów, roślin i zwierząt.

Różnorodność ekosystemowa – jest to zróżnicowanie ekosystemów i różnych typów siedlisk.

Bieszczadzki Park Narodowy
Autor: M. Ziaja

Według Raportu o różnorodności biologicznej Polski (Andrzejewski, Weigle 2003) łączna liczba gatunków zarejestrowanych na obszarze Polski kształtuje się na poziomie ok. 60 tys. Dla porównania na świecie opisano dotychczas około 1,75 mln gatunków, przy czym liczba ta może być większa, gdyż obecnie odkryto i opisano niewielką liczbę gatunków, zwłaszcza wśród drobnych organizmów takich jak: bakterie, grzyby, pierwotniaki czy glony.

Różnorodność biologiczna poza znaczeniem naukowym, ma ogromne znaczenie dla gospodarki człowieka. Chro-

niąc gatunki czy całe ekosystemy tworzy się szansę na ich późniejsze wykorzystanie. Dzięki zachowaniu zróżnicowania genetycznego człowiek ma możliwość uprawy zbóż, hodowli bydła i innych zwierząt gospodarczych w rozmaitych warunkach klimatycznych. Poza ochroną różnorodności biologicznej ze względów praktycznych, powinno się brać także wartości estetyczne, edukacyjne i duchowe. Chroniąc ekosystemy, chronione są miejsca do odnowy sił witalnych, regeneracji psychicznej oraz poznawania walorów przyrodniczych (Grzegorzczak 2007).

RÓŻNORODNOŚĆ BIOLOGICZNA POLSKI NA TLE EUROPY

Polska odznacza się stosunkowo wysoką różnorodnością biologiczną, jedną z najwyższych w środkowej Europie biorąc pod uwagę liczbę gatunków, stan zachowania pierwotnie występujących ekosystemów, jak również liczbę ras i form użytkowych roślin i zwierząt. O dużej bioróżnorodności Polski zdecydowały: brak naturalnych barier na wschodzie i zachodzie kraju, przejściowy charakter klimatu oraz zróżnicowanie budowy geologicznej i urozmaicona rzeźba terenu. Ekstensywna i w dużej mierze tradycyjna gospodarka rolna oraz umiarkowana mechanizacja rolnictwa spowodowała, że ukształtował się charakterystyczny typ krajobrazów rolniczych, zaś nierówne uprzemysłownie i urbanizacja kraju pozwoliły przetrwać dzikiej przyrodzie oraz dużym obszarom puszczańskim. Na stan różnorodności biologicznej wpłynęły także wielokierunkowe działania ochroniarskie, polegające m.in. na powoływaniu parków narodowych, parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody (Symonides 2007).

Szachownica kostkowata w rezerwacie „Szachownica” w Krównikach
Autor: M. Ziąja

Do unikatowych krajobrazów w Polsce, na tle przyrody europejskiej należą:

- › krajobrazy dużych i zwartych obszarów puszczańskich (np.: Puszcza Białowieska, Augustowska, Knyszyńska),
- › krajobrazy naturalnych dużych i średnich rzek wraz z dolinami, z piaszczystymi łachami, starorzeczami, zaroślami łęgowymi (np.: Wisła, Bug, Narew, Biebrza, Rospuda),
- › krajobrazy rozległych bagien z roślinnością torfowiskową (np.: Bagna Biebrzańskie – największy kompleks bagien w Europie, bagna na Polesiu),
- › krajobrazy śródlęśnych jezior oligotroficznych z ubogą, ale unikatową roślinnością,
- › krajobrazy piaszczystych i klifowych odcinków naturalnego wybrzeża Bałtyku, urozmaicone zatokami, mierzejami,

- › krajobrazy rolnicze, złożone z mozaiki pól, łąk, zadrzewień, pastwisk, sadów z charakterystycznymi miedzami i tradycyjną zabudową (Symonides 2007).

Buławnik mieczolistny
Autor: M. Ziąja

ZAGROŻENIA RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ

Utrata bioróżnorodności jest obecnie jednym z największych zagrożeń biologicznych na świecie. We współczesnych czasach to przede wszystkim człowiek odpowiada za straty różnorodności biologicznej. Najczęstsze zagrożenia dla bioróżnorodności związane są z nadmierną eksploatacją niektórych gatunków zwierząt i roślin oraz niszczeniem i utratą ekosystemów. Degradacja bioróżnorodności najczęściej związana jest z rozwojem przemysłu, zagrożenia wynikają z zanieczyszczenia wody, gleby i powietrza oraz zniekształceniem powierzchni ziemi, czego następstwem jest zmiana struktury ekosystemów oraz niszczenie gatunków i ich siedlisk. Również

rozwój infrastruktury komunikacyjnej wpływa negatywnie na ekosystemy, gdyż powoduje to degradację siedlisk poprzez fragmentację na mniejsze powierzchnie oraz tworzenie barier dla migracji zwierząt. Zagrożenia ze strony gospodarki rolnej związane są z intensyfikacją rolnictwa i zwiększeniem chemizacji, co przyczynia się do zanieczyszczenia gleby i wody. Dynamiczny rozwój infrastruktury turystycznej (bazy noclegowej, gastronomicznej, sportowej, parkingi itp.) może powodować ograniczenie powierzchni naturalnych siedlisk, zanieczyszczenie środowiska, płoszenie zwierząt oraz niszczenie gatunków roślin. Obecnie jednym z najpoważ-

niejszych współczesnych zagrożeń bioróżnorodności są obce gatunki roślin i zwierząt (np. barszcz Sosnowskiego, norka amerykańska). Ich pojawienie się jest związane z działalnością człowieka poprzez świadome wprowadzenie lub nieświadome zawlekanie. Mogą one zmieniać skład ekosystemów, a przede wszystkim ograniczają i eliminują gatunki rodzime. Powodują również szkody ekonomiczne i środowiskowe oraz mogą niekorzystnie oddziaływać na zdrowie ludzi (Andrzejewski, Weigle 2003; Grzegorzcyk 2007).

Ziołorośla z ciemiężycą białą w piętrze połonin
Autor: M. Ziaja

METODY OCHRONY RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ

Głównym celem ochrony jest zachowanie całego rodzimego bogactwa przyrodniczego oraz zapewnienie trwałości i możliwości rozwoju wszystkich poziomów organizacji (genetycznej, gatunkowej i ekosystemowej). Lista możliwych zabiegów ochronnych jest długa, a głównymi metodami ochrony są: ochrona gatunkowa grzybów, roślin i zwierząt, tworzenie nowych obszarów chronionych (m.in. rezerваты, parki krajobrazowe), ochrona uzupełniająca w ogrodach botanicznych, zoolo-

gicznych, arboretach. Coraz częściej ochrona różnorodności biologicznej wymaga ochrony czynnej polegającej na zastosowaniu różnych zabiegów zmierzających do przywrócenia naturalnych siedlisk i gatunków, jak: ochrona siedlisk półnaturalnych, renaturalizacja siedlisk, odtwarzanie ciągłości siedlisk (korytarzy ekologicznych), programy czynnej ochrony gatunków, w szczególności zagrożonych wyginięciem (Andrzejewski, Weigle 2003; Symonides 2007).

Literatura

Andrzejewski R., Weigle A. (red.), 2003. „Różnorodność biologiczna Polski” Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Warszawa

Dz. U. 2002, nr 184, poz. 1531. „Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r.”

Grzegorzcyk M. (red.), 2007. „Integralna ochrona przyrody” IOP PAN, Kraków.

Symonides E., 2007. „Ochrona przyrody” Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa

Weiner J., 2003. „Życie i ewolucja biosfery” Wyd. PWN, Warszawa

Tytuł: WILKI
Autor: WOJCIECH JUDA

dr MARIA ZIAJA
Uniwersytet Rzeszowski

CHARAKTERYSTYKA RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ POLSKI POŁUDNIOWO – WSCHODNIEJ I WSCHODNIEJ

WOJEWÓDZTWO **PODKARPACKIE**

Podkarpacie należy do regionów wyjątkowo cennych pod względem wartości przyrodniczych, a bogactwo świata roślin i zwierząt wyróżnia się na tle Polski. Występują tutaj rozległe i dobrze zachowane kompleksy leśne o charakterze puszczańskim, naturalne doliny rzeczne, oraz bogata różnorodność flory i fauny, a system obszarów chronionych obejmuje 44,5% powierzchni województwa. Wiele gatunków roślin ma status bardzo rzadkich i zagrożonych wyginięciem, w tym 14 gatunków mających jedyne naturalne stanowisko na Podkarpaciu, m.in.: różanecznik żółty, ostrożeń siedmiogrodzki, chaber Kotschyego, szachownica kostkowata, pszeniec biały. W lasach natomiast występuje obficie fauna z pełną gamą drapieżników (wilk, ryś, żbik, niedźwiedź brunatny) i roślinożerców (jeleń,łoś, żubr).

Do form ochrony przyrody należą:

- › 2 parki narodowe: Bieszczadzki, Magurski,
- › 10 parków krajobrazowych: Ciśniańsko-Wetliński, Czarnorzecko-Strzyżowski, Jaśliski, Doliny Sanu, Gór

Słonnych, Pogórza Przemyskiego, Puszczy Solskiej, Lasy Janowskie, Południoworoztoczański i Pasma Brzanki,

- › 94 rezerwaty przyrody,
- › 13 obszarów chronionego krajobrazu,
- › 62 obszary Natura 2000, w tym 7 obszarów specjalnej ochrony ptaków, 54 specjalne obszary ochrony siedlisk oraz 1 obszar o wspólnych granicach ptasi i siedliskowy,
- › 1388 pomników przyrody,
- › 28 stanowisk dokumentacyjnych,
- › 365 użytków ekologicznych,
- › 9 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych (RDOŚ w Rzeszowie).

Parki narodowe Polski południowo-wschodniej i wschodniej, nie bez powodu uznane są za przyrodnicze perełki na mapie Polski. Chronione są w nich najcenniejsze eko-

Tytuł: CZUPIRADŁA DWA

Autor: MIROSŁAW HALWA

III miejsce w II kategorii wiekowej

systemy, rzadkie i zagrożone gatunki roślin oraz zwierząt, a każdy z nich oferuje mozaikę niepowtarzalnych krajobrazów. Obszary tych parków narodowych wyróżniają się w skali Polski, a nawet Europy, co jest wynikiem wysokiego stopnia naturalności i harmonijnych układów stworzonych przez działalność człowieka (Ziaja, Wójcik 2015).

BIESZCZADZKI PARK NARODOWY

Zajmuje południowo-wschodnią część województwa podkarpackiego. Powołany w 1973 roku, obecnie powierzchnia parku wynosi 29202 ha. Obszar położony jest w Bieszczadach Zachodnich, będących najbardziej na zachód wysuniętą częścią Karpat Wschodnich. W parku

wyróżniono dwa piętra roślinne, regiel dolny od 500 do 1150 m n.p.m. oraz piętro połonin od 1150 m n.p.m. po najwyższe szczyty. W reglu dolnym dominują zbiorowiska leśne, głównie buczyna karpacka oraz dolnoregłowy bór jodłowo-świerkowy, a w dolinach rzecznych olszynka karpacka. Piętro połonin porastają zbiorowiska krzewiaste z jarzębiną, traworoślowe z trzcinnikiem leśnym, ziołorośla ze szczawiem alpejskim i ciemniżycą białą oraz zbiorowiska krzewinkowe z bażyną i borówką. Flora parku liczy 850 gatunków roślin naczyniowych, z czego 30 to gatunki wschodniokarpackie m.in.: ostrożeń wschodniokarpacki, fiołek dacki, a 7 to endemity Karpat Wschodnich, m.in.: pszeniec biały, tojad wschodniokarpacki, tojad bukowiński, lepnicza karpacka (Winnicki, Zemanek 2009).

Bieszczadzki Park Narodowy - buczyna karpacka i połoniny
Autor: M. Ziaja

Bieszczadzki Park Narodowy stanowi ostoję dla 231 gatunków kręgowców, w tym 1 gat. bezżuchowca, 10 gat. ryb, 11 gat. płazów, 7 gat. gadów, 144 ptaków, 58 gat. ssaków. W jego granicach występują wszystkie typowe dla puszczy karpackiej gatunki zwierząt kręgowych, w tym drapieżniki: wilk, ryś, żbik i niedźwiedź brunatny oraz duże ssaki kopytne: żubr i jeleń. Zróżnicowane ekosystemy oraz naturalny charakter lasów pozwalają na występowanie rzadkich gatunków ornitofauny, szczególnie cenne są ptaki drapieżne, które znalazły tu dogodne warunki do gniazdowania, jak: orzeł przedni, orlik krzykliwy, gadożer, trzmiełojad. Bioróżnorodność świata zwierząt dopełnia bardzo bogata w gatunki fauna bezkręgowców (Winnicki, Zemanek 2009).

W celu ochrony i utrzymania bogactwa siedliskowego i gatunkowego w 1992 roku, przez UNESCO, powołany został Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie”, który obejmuje swym zasięgiem Bieszczadzki Park Narodowy i dwa przylegające do niego parki krajobrazowe (Ciśniańsko-Wetliński i Doliny Sanu) po stronie polskiej, Park Narodowy Połoniny na Słowacji oraz Użański Park Narodowy i Nadszański Park Krajobrazowy na Ukrainie. Bieszczadzki Park Narodowy ze względu na zachowanie we właściwym stanie kluczowych siedlisk ptaków oraz wysoki stopień naturalności ekosystemów leśnych wraz z rzadkimi gatunkami puszczańskimi został objęty ochroną w ramach europejskiej sieci Natura 2000 pod nazwą „Bieszczady” (PLC 180001) (Winnicki, Zemanek 2009; Rogoła, Marcela 2011).

MAGURSKI PARK NARODOWY

Powołany w 1995 roku, w celu ochrony najniższej części Polskich Karpat – Beskidu Niskiego, zajmuje powierzchnię 19439 ha. Teren ten odgrywa istotną rolę w ochronie głównych korytarzy ekologicznych północ-południe i wschód-zachód, jednocześnie leży w strefie przejściowej między Karpatami Wschodnimi i Zachodnimi. Ponadto

Łąka ze storczykami w Beskidzie Niskim
Autor: M. Ziaja

Beskid Niski jest głównym wododziałem karpackim, rozgraniczającym zlewnię Morza Bałtyckiego i Czarnego. Ta specyficzna lokalizacja parku stanowi o odmiennym charakterze jego flory i fauny (Górecki i in. 2003).

Magurski Park Narodowy należy do najbardziej lesistych parków w Polsce, ekosystemy leśne stanowią ponad 95% jego powierzchni, zaś 5% to łąki i pastwiska. W obrębie parku wyróżnia się dwa piętra roślinne. Piętro pogórza do 550 m n.p.m. reprezentowane jest przez mozaikę pól uprawnych i łąk, w dolinach rzecznych rosną łągi i olszynki oraz spotyka się fragmenty lasów grądowych. Natomiast piętro regła dolnego zajmują głównie dobrze zachowane buczyny, jedliny oraz, rzadkie w polskich Karpat, jaworzyny. O bogactwie przyrodniczym świadczy występowanie 767 gatunków roślin naczyniowych, w tym 8 gatunków wschodniokarpackich np.: cebulica dwulistna, żywokost sercowaty, lulecznica kraińska i 8 zachodniokarpackich m.in.: ciemniżycza zielona i tojad dzióbaty. O wysokich walorach przyrodniczych świadczy duża liczba gatunków rzadkich i zagrożonych, w tym

Buczyna karpacka w Magurskim Parku Narodowym
Autor: M. Ziaja

92 gatunki chronione. Wśród tej grupy na szczególną uwagę zasługują storczyki, z czego 11 gatunków wpisanych jest na „czerwoną listę”, m.in.: kukułka bzowa, kukułka plamista, kukułka Fuchsa, storczyk samiczny, storczyk męski, buławnik wielkokwiatowy, buławnik mieczolistny (Czaderna 2009).

Magurski Park Narodowy obejmuje jedną z najbogatszych w Karpatach ostoję fauny leśnej typowej dla piętra regla dolnego i pogórza. Fauna parku liczy 203 gatunki kręgowców, w tym, 14 gatunków ryb, 10 gatunków płażów, 5 gatunków gadów, 119 gatunków ptaków, 55 gatunków ssaków. Największa wartość przyrodnicza parku wynika z obecności dużych drapieżników, takich jak: ryś, wilk, żbik i niedźwiedź brunatny. Beskid Niski to również jeden z najcenniejszych obszarów ochrony ptaków w Polsce. Stwierdzono tutaj najwyższą w Polsce i Euro-

pie liczebność orlika krzykliwego, który jest symbolem Magurskiego Parku Narodowego i puszczyka uralskiego. Ponadto stwierdzono rzadkie gatunki umieszczone w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt, m.in.: orzeł przedni, włośchatka, sóweczka, dzięcioł biało-grzbiety i trójpalczasty (Górecki i in. 2003; Czaderna 2009).

Z uwagi na szczególnie ważne siedliska ptaków oraz miejsce występowania bogatej fauny Puszczy Karpackiej na obszarze tym powołano europejską sieć Natura 2000, wyznaczając wspólny obszar specjalnej ochrony ptaków „Beskid Niski” (PLB 180002) oraz specjalny obszar ochrony siedlisk „Ostoja Magurska” (PLH 180001) (Rogała, Marcela 2011).

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

Walory przyrodnicze i krajobrazowe województwa lubelskiego sprawiają, że region ten należy do jednych z bardziej interesujących w Polsce. Specyficzne położenie fizjograficzne oraz położenie na pograniczu geobotanicznym, powoduje duże zróżnicowanie krajobrazu oraz bogactwo roślin i zwierząt. Lubelszczyzna jest obszarem cennym przyrodniczo, gdzie spotkać można szereg gatunków rzadkich i zagrożonych. Występują tutaj unikatowe w skali kraju i Europy gatunki zwierząt objęte specjalnymi programami ochrony m.in.: żółw błotny i suseł perełkowany. Różnorodność ekosystemów, naturalne doliny rzeczne oraz harmonijne krajobrazy terenów rolniczych objęte są systemem obszarów chronionych, które zajmują 16,6% powierzchni województwa.

Ostrożeń wschodniokarpacki
Autor: M. Ziaja

Do form ochrony przyrody należą:

- › 2 parki narodowe: Roztoczański i Poleski,
- › 17 parków krajobrazowych: Chełmski, Kazimierski, Kozłowiecki, Krasnobrodzki, Krzczonowski, Nadwieprzański, Lasy Janowskie, Podlaski Przełom Bugu, Pojezierze Łęczyńskie, Puszczy Solskiej, Poleski, Południoworoztoczański, Skierbieszowski, Sobiborski, Strzelecki, Szczebrzeszyński, Wrzelowiecki,
- › 86 rezerwatów przyrody,
- › 17 obszarów chronionego krajobrazu,
- › 126 obszarów Natura 2000, w tym 103 specjalne obszary ochrony siedlisk, 23 obszary specjalnej ochrony ptaków,
- › 1459 pomników przyrody,
- › 5 stanowisk dokumentacyjnych,
- › 107 użytków ekologicznych,
- › 2 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (RDOŚ w Lublinie).

ROZTOCZAŃSKI PARK NARODOWY

Park, powołany w 1974 roku, rozciąga się w środkowej części Roztocza, stanowiącego wyraźne pasmo wzniesień, obecnie park zajmuje powierzchnię 8482 ha. Dominującym i najcenniejszym elementem szaty roślinnej parku są lasy, które zajmują 95% jego powierzchni i w przeważającej części są to ekosystemy naturalne. Wśród nich dominuje buczyna karpacka, a nieco mniejszą powierzchnię zajmują bory, grądy i olsy. Zbiorowiska

Roztoczański Park Narodowy - Zwierzyniec
Autor: M. Ziąja

nieleśne, choć stanowią niewielką powierzchnię, wzbogacają znacznie różnorodność biologiczną i krajobrazową parku, wśród nich na szczególną uwagę zasługują torfowiska (Reszel, Grądziel 2013).

Flora roślin naczyniowych parku liczy 924 gatunki, jej bogactwo wynika ze zróżnicowania rzeźby terenu, budowy geologicznej, stosunków wodnych, gleby oraz czynników klimatycznych. Efektem tego jest występowanie gatunków górskich, ciepłolubnych obszarów stepowych oraz gatunków subpolarnych. Na terenie parku zanotowano 58 gatunków roślin objętych ochroną ścisłą, a 13 gatunków ochroną częściową. Największą grupę gatunków chronionych stanowią storczyki (15 gatunków), wśród których występują m.in.: buławnik wielkokwiatowy, gnieźnik leśny, kruszczyk błotny, obuwik pospolity, podkolan zielonawy, buławnik mieczolistny (Reszel, Grądziel 2013).

Równie bogata jest fauna parku, licząca 336 gatunków kręgowców (30 gatunków ryb, 14 gat. płazów, 9 gat. gadów, 225 gat. ptaków, 58 gat. ssaków) oraz około 35 300 bezkręgowców.

Obok gatunków pospolitych, takich jak: jeleń, sarna, dzik i lis, występują tutaj gatunki rzadkie: wilk, ryś, wydra

oraz konik polski – symbol parku. Hodowla zachowawcza konika polskiego (potomek dziko żyjącego dawniej tarpana) we Floriancie stanowi jedną z głównych atrakcji parku oraz ma na celu utrzymanie koników w warunkach jak najbardziej zbliżonych do naturalnych. Wśród zwierząt 316 gatunków objętych jest ochroną, zaś 92 gatunki wpisane są do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt (Reszel, Grądziel 2013).

Z uwagi na wybitne walory przyrodnicze obszar parku znalazł się w europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000, jako specjalny obszar ochrony siedlisk „Roztocze Środkowe” (PLH 060017), oraz obszar specjalnej ochrony ptaków „Roztocze” (PLB 060012). O doniosłym znaczeniu dla ochrony różnorodności biologicznej tego terenu, świadczą od wielu lat starania nad utworzeniem Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Roztocze” (Reszel, Grądziel 2013).

Lulecznica kraińska
Autor: M. Ziąja

POLESKI PARK NARODOWY

Park został powołany w 1990 roku i zajmuje powierzchnię 9764 ha. Obszar parku położony jest w obrębie Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, obejmując przede wszystkim ekosystemy wodno-torfowiskowe o niezwykłym bogactwie gatunkowym. Różnorodność siedlisk pociąga za sobą występowanie ogromnej liczby gatunków roślin i zwierząt, w tym rzadkich gatunków, które występują jedynie w tym regionie Polski. Rozległe tereny torfowiskowe stanowią doskonałe miejsce dla migrujących ptaków wodno-błotnych, a rozlewiska stanowią miejsce ich gniazdowania i żerowania (Olaczek i in. 1996).

Flora parku liczy ok. 1000 gatunków roślin naczyniowych, w tym 81 gat. chronionych. Występują tu rośliny owadożerne (np.: rosiczki, aldrowanda pęcherzykowa), storczyki (m.in.: buławnik czerwony, kruszczyk szerokolistny, listera jajowata, obuwik pospolity) oraz relikt polodowcowe, takie jak: brzoza niska, wierzba lapońska, wierzba borówkolista (www.poleskipn.pl).

Fauna Poleskiego parku jest również bogata, a jej różnorodność gatunkowa wynika z ilości i bogactwa siedlisk obecnych na tym obszarze. Wśród kręgowców zanotowano 289 gatunków, w tym: 21 gat. ryby, 13 gat. płazów, 7 gat. gadów, 200 gat. ptaków, 48 gat. ssaków. Park jest ważną ostoją łosia, żółwia błotnego, wydry i bobra. Na szczególną uwagę zasługuje ornitofauna, gdyż jest to ostoja wielu rzadkich i zagrożonych gatunków m.in.: wodniczki, orła bielika, dubelta, podgorzałki, bąka. Warte podkreślenia jest to, że Poleski Park Narodowy ze względu na wysokie walory przyrodnicze i rzadkie naturalne ekosystemy oraz unikatowy krajobraz stał się częścią Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie” (www.poleskipn.pl).

Obuwik pospolity
Autor: M. Ziąja

Literatura

Czaderna A., 2009.

„Walory Magurskiego Parku Narodowego i ich ochrona” Roczniki Bieszczadzkie t. 17, wyd. Bieszczadzki Park Narodowy

Górecki A., Krzemień K., Skiba S., Zemanek B. (red.), 2003.

„Przyroda Magurskiego Parku Narodowego” Magurski Park Narodowy, Uniwersytet Jagielloński, Krempna-Kraków

Olaczek R., Głowaciński Z., Sokołowski A., Janecki J., Kapuściński R., Sikora A., Kurzac M., 1996. „Ochrona przyrody w Polsce” Zarząd Główny LOP, Warszawa

Poleski Park Narodowy (www.poleskipn.pl)

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Lublinie. (www.lublin.rdos.gov.pl).

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie. (www.rzeszow.rdos.gov.pl).

Reszel R., Grądziel T. (red.), 2013. „Roztoczański Park Narodowy” Wyd. Roztoczański Park Narodowy, Zwierzyniec

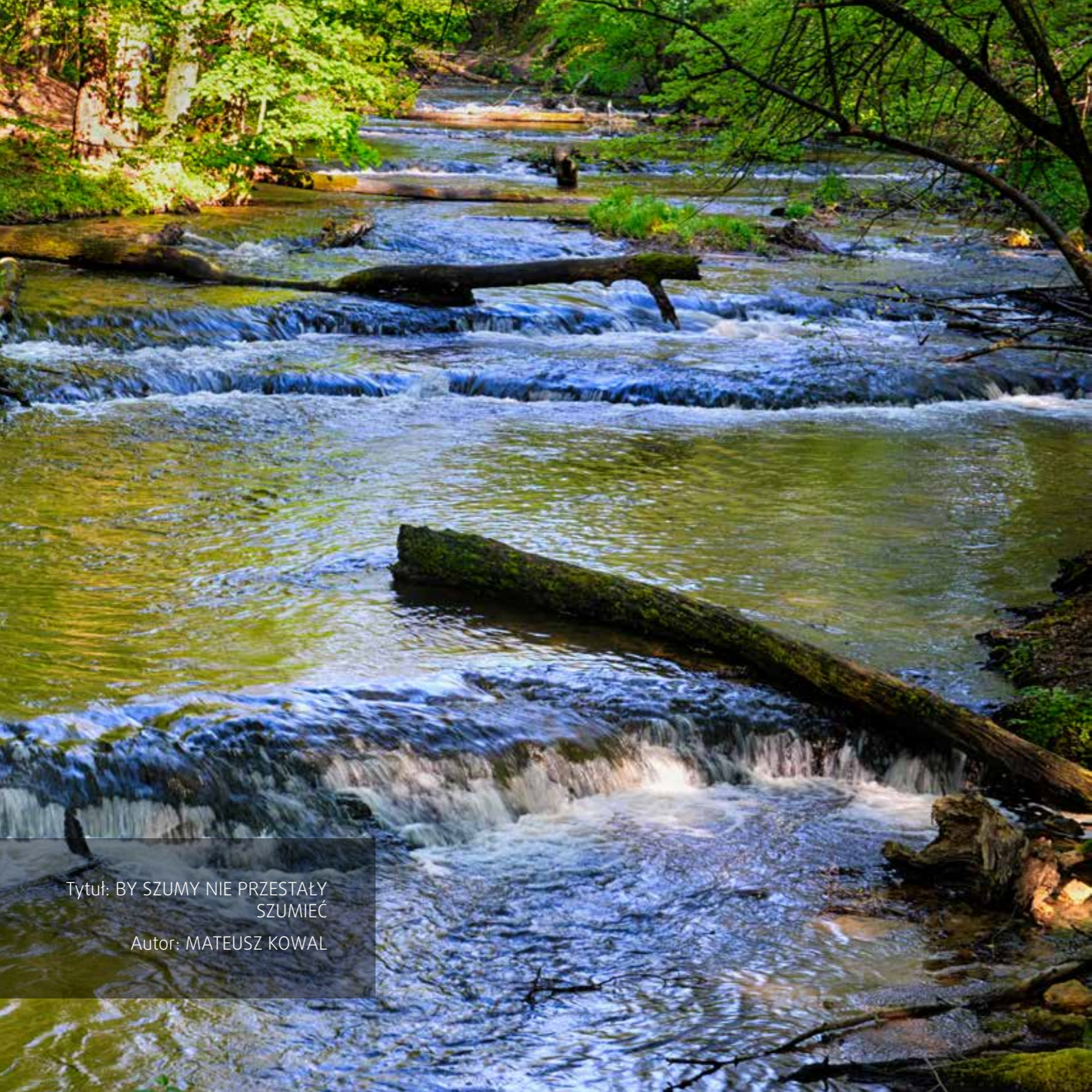
Rogała D., Marcela A. (red.), 2011. „Obszary Natura 2000 na Podkarpaciu” Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie

Winnicki T., Zemanek B., 2009. „Przyroda Bieszczadzkiego Parku Narodowego” Wyd. Bieszczadzkiego Parku Narodowego, Ustrzyki Dolne

Ziaja M., Wójcik T., 2015. „Comparison of the educational offers of Bieszczadzki and Magurski national parks” Scientific of Physical Culture, vol. 4, issue 2

Tytuł: W DRODZE
Autor: KACPER NOWAK

mgr inż. ROBERT BURY

EKONOMICZNE WYKORZYSTYWANIE EKOSYSTEMÓW I BIORÓŻNORODNOŚCI – NAJLEPSZE PRAKTYKI W POLSCE POŁUDNIOWO – WSCHODNIEJ

EKONOMICZNE WYKORZYSTYWANIE EKOSYSTEMÓW I BIORÓŻNORODNOŚCI

Człowiek od najdawniejszych czasów korzystał z otaczającej go przyrody i jej różnorodności. Najpierw wykorzystanie to miało na celu głównie przeżycie i skupiało się na zbieractwie i łowiectwie. Następnie hodowla i uprawy rolne pozwoliły ludziom na poprawę swojej egzystencji i zapewniły stały dostęp do pożywienia. W końcu rozwijająca się technologia sprawiła, że otaczająca człowieka dzika przyroda stała się dla niego miejscem wypoczynku i rozrywki, a straciła na znaczeniu jako źródło pokarmu czy dochodów. Człowiek przestał dbać o zachowanie różnorodności przyrody i spowodował wyginięcie dużej liczby gatunków roślin i zwierząt, zarówno na lądach jak i w morzach i oceanach.

Istniejące gatunki roślin i zwierząt są modyfikowane genetycznie, a ingerencja w ich kod DNA zwiększa ich różnorodność, jednakże trudno przewidzieć jaki

wpływ na całą przyrodę będzie miało wprowadzanie zmodyfikowanych gatunków oraz czy nie spowodują one zniknięcia z ekosystemów kolejnych roślin i zwierząt.

Coraz więcej ludzi na świecie zaczyna jednak zdawać sobie sprawę ze znaczenia, jakie ma bioróżnorodność dla zdrowia i życia człowieka w skali lokalnej jak i globalnej. Ludzie ci starają się dbać o przyrodę i jej różnorodność bezinteresownie, z miłości do natury, albo dla różnie pojmowanych zysków – rzeczywistych czy potencjalnych. Następuje powrót do źródeł, znowu traktując naturalną przyrodę jako źródło pożywienia czy dochodów. Przykładami tego typu działań mogą być: ochrona naturalnej przyrody, moda na naturalną żywność, naturalną wodę mineralną, powrót tradycyjnych potraw wykorzystujących dawne, często zapomniane, odmiany roślin i zwierząt, turystyka przyrodnicza,

Tytuł: BY SZUMY NIE PRZESTAŁY
SZUMIEĆ

Autor: MATEUSZ KOWAL

a także, znane od lat, ciągle popularne łowiectwo, wędkarstwo czy zbieranie leśnych jagód i grzybów.

Czerpanie dochodów z naturalnej przyrody i jej bioróżnorodności może odbywać się w sposób:

- › **bezpośredni** – wtedy, gdy pobierane są opłaty za wstęp do parków narodowych, ogrodów zoologicznych, sprzedawane zwierzęta, warzywa i owoce, potrawy i przetwory, wyroby rzemieślnicze pochodzenia roślinnego lub zwierzęcego, czy też produkty turystyczne związane z obserwacją przyrody i pobytem na terenach cennych przyrodniczo (np. „opłaty klimatyczne”),
- › **pośredni** – dotyczący głównie instytucji – pobór cła, podatków i opłaty za korzystanie ze środowiska, kompensacje za jego zniszczenie, opłaty za ekspertyzy środowiskowe, czy „dobrowolne” darowizny na rzecz organizacji ekologicznych. Są to również dochody społeczne, które nie są związane z dochodami w formie pieniężnej, ale np. z lepszym zdrowiem mieszkańców obszaru, tworzeniem nowych miejsc pracy czy promocją.

PRZYKŁADY EKONOMICZNEGO WYKORZYSTANIA BIORÓŻNORODNOŚCI W POŁUDNIOWO – WSCHODNIEJ POLSCE

Południowo – wschodnia część Polski jest terenem szczególnie bogatym w zasoby przyrodnicze. I choć często podlegają one ochronie prawnej, znacznie rzadziej są wykorzystywane do podniesienia dobrobytu mieszkańców tej części kraju, których wielu postrzega ochronę zasobów

Mieszkańców regionów cennych przyrodniczo i czystych ekologicznie interesować mogą głównie dochody bezpośrednie z bioróżnorodności takie jak sprzedaż zdrowej żywności, turystyka przyrodnicza i zdrowotna, turystyka kulturowa powiązana z zakupem lokalnych potraw i przetworów oraz rękodzieła.

Aby jednak ekonomiczne wykorzystanie naturalnej przyrody stanowiło znaczący udział w dochodach społeczności lokalnych konieczne są zmiany. Najpierw w przepisach prawa, aby rolnicy i hodowcy, zwłaszcza ci mali, mogli legalnie sprzedawać nieprzetworzone i przetworzone produkty żywnościowe. Konieczne są nowe sposoby dystrybucji takich produktów od producenta mieszkającego w odległych miejscowościach do mieszkańców dużych miast zainteresowanych zdrową żywnością i naturalnymi produktami. Wreszcie konieczne są zmiany w mentalności społeczeństw mieszkających na terenach chronionych i przyrodniczo cennych, że tego typu tereny mogą być dla nich źródłem realnych dochodów, a nie przysłowiową „kulą u nogi”.

przyrodniczych, jako działanie negatywnie wpływające na rozwój obszaru i ograniczające możliwości uzyskiwania dochodów. Jednakże coraz większa grupa osób i firm potrafi, istniejące zasoby przyrodnicze, efektywnie wykorzystywać w celach zarobkowych. Poniżej omówione zostały przykła-

dowe działania, które w bardzo różny sposób wykorzystują bioróżnorodność w celach ekonomicznych.

ZDROWA NATURALNA ŻYWNOSĆ I PRODUKTY TRADYCYJNE

Coraz większa dbałość społeczeństwa o zdrowie powoduje wzrost zainteresowania zdrową żywnością i produktami naturalnymi. Cenne stało się również rękodzieło, a szczególnie wyroby z naturalnych produktów, jako niepowtarzalne i ekologiczne. Rejestrowane są kolejne produkty tradycyjne (wędliny, chleb, przetwory, potrawy, nalewki) wykonane wg starych, regionalnych receptur, a klienci chcą kupować to, co ma tradycję i markę i jest im znane z „babcięj kuchni”. Wiele dużych firm regionu,

przede wszystkim produkujących wyroby mięsne (np. zakłady mięsne w Górnicy, Dukli, Pilźnie) sprzedaje produkty z certyfikatem wyrobu tradycyjnego. Powstają też liczne restauracje promujące lokalną kuchnię oraz gospodarstwa agroturystyczne oferujące tradycyjne posiłki.

Prawie w każdym powiecie i gminie Polski południowo – wschodniej odbywają się imprezy, podczas których promowana jest lokalna, tradycyjna żywność. np. festiwal „Pierogi” w Tarnowcu, Święto Chleba w Ustrzykach Dolnych czy „Festiwal Kultur i Kresowego Jadła” w Baszni Dolnej. Duży i mali producenci tradycyjnej żywności prezentują własne wyroby, urządzają degustacje oraz mogą je wtedy (legalnie lub nie) sprzedawać uczestnikom tych imprez.

Potrawy tradycyjne
Autor: R. Bury

Festiwal Derenia w Arboretum w Bolestraszczykach – stoisko z wyrobami z derenia
Autor: R. Bury

Szczególnie ciekawym produktem turystyki „kulinarnej” wykorzystującej bioróżnorodność jest „Festiwal Derenia” w Arboretum w Bolestraszczykach, gdzie głównym bohaterem imprezy i składnikiem oferowanych produktów żywnościowych są oczywiście różne odmiany derenia. Drzewo i jego owoc, wymazano w latach powojennych z polskiej świadomości, ale dzięki długoletnim staraniom pracowników Arboretum zostało przywrócone regionowi i Polsce. Dereń stał się obecnie znakiem Podkarpacia. Na festiwalu można spróbować różnorodnych przetworów np. dżemów, soków, kiszonych „oliwek”, a także nalewek i wódek dereniowych produkowanych przez Arboretum oraz wiele firm z regionu i kraju. Można też kupić sadzonki derenia różnych odmian.

Popularnym źródłem dochodów stała się również sprzedaż suszonych ziół, owoców, herbat, przypraw itp. Do takich produktów wykorzystywać można nie tylko rośliny uprawowe, ale również dziko rosnące na polach i łąkach oraz w lasach.

Dziko roślina często wykorzystywane są w produkcji miodu, dzięki czemu podkarpackie i roztoczańskie miody są szeroko znane ze swojej wysokiej jakości. Niektóre zagrody i pasieki (np. Pasieka „Ulik” na Roztoczu) wprowadziły innowacyjne, aktywne sposoby zwiedzania połączone z degustacjami, czy warsztatami tematycznymi oraz sprzedażą wysyłkową miodów i innych produktów pszczelich. W ofercie znajdują się miody popularne - wielokwiatowy, lipowy, spadziowy, jak i te mniej znane - nawłociowy czy fasolowy.

Na południu Polski rozwija się też enoturystyka, czyli turystyka miłośników wina. Kilka podkarpackich winnic ma już możliwość legalnej sprzedaży swoich win w sieciach handlowych, a kilkanaście następnych oferuje degustacje własnych win na terenie winnic.

Bardzo ciekawym produktem turystycznym są organizowane w wielu miejscach regionu różnego rodzaju warsz-

Jasielskie wina. Winnica „Dwie granice” w Przysiekach
Autor: R. Bury

taty tradycyjnej kuchni czy tradycyjnego rękodzieła. Do najbardziej znanych należą zajęcia organizowane w Kresowej Osadzie w Baszni Dolnej, w Skansenie w Kolbuszowej czy w Zagrodzie Garncarskiej w Medyni Głogowskiej.

Kresowa Osada w Baszni Dolnej
Autor: K. Tuszyński

OBSERWACJA NATURALNYCH EKOSYSTEMÓW – TURYSTYKA PRZYRODNICZA

Obserwacje naturalnej przyrody wydają się podstawową możliwością ekonomicznego wykorzystania bioróżnorodności południowo – wschodniej Polski. Mogą być prowadzone w miejscach zorganizowanych (ogrody zoologiczne,

zagrody hodowlane, gospodarstwa agroturystyczne, pasieki) lub w miejscach cennych i atrakcyjnych przyrodniczo – parkach narodowych i krajobrazowych, rezerwach przyrody czy na naturalnych łąkach i w lasach.

Jezioro Myczkowieckie
Autor: R. Bury

Nie jest jednak łatwo zachęcić turystów do zapłacenia za podglądanie dzikiej przyrody w naturalnych ostojach, gdy wydaje im się, że sami i za darmo mogą to robić równie dobrze. Często też produkt turystyczny nie jest właściwie zorganizowany. Np. Zagroda Żubrów w Muczmem, utworzona przez Lasy Państwowe przyciąga corocznie ponad sto tysięcy turystów. Ponieważ wejście jest bezpłatne,

a wokół nie ma żadnych sprzedawców pamiątek, lokalnych przetworów, płatnego parkingu, baru ani sklepu miejsce to nie czerpie z tak dużej liczby turystów żadnych dochodów. Bardziej komercyjnym wykorzystaniem żubrów jest organizowany przez gminę Lutowiska „Dzień Żubra”, coroczna impreza, podczas której odbywają się m.in. zawody drwali, blok edukacyjny poświęcony ochro-

Żubr w zagrodzie żubrów w Muczmem
Autor: R. Bury

nie żubrów w Bieszczadach, kiermasz rękodzieła artystycznego i ludowego, degustacja jadła regionalnego.

Dobrym przykładem produktu turystycznego związanego z obserwacjami przyrody są różnego rodzaju warsztaty i wyprawy fotograficzne, uczące jak podglądać przyrodę, jak fotografować zwierzęta, rośliny i naturalne krajobrazy.

Ofertę dziennych i nocnych wypraw przyrodniczych pod nazwą „Bieszczadzkie Fotosafari” posiada biuro Dzikie Bieszczady z Nowosiótek. Turysta może podglądać dzikie zwierzęta, fotografować je w naturalnym środowisku, a dodatkowo, nocne wyprawy łączone są z obserwacją gwieźdnego nieba.

Ciekawą formą aktywnych obserwacji przyrody są spływy kajakowe organizowane na Roztoczu (np. na rzekach Wieprz i Tanew) i na Podkarpaciu na rzece San. Płynący kajakiem mogą obserwować roślinność otaczającą rzekę lasów i łąk oraz liczne zwierzęta, głównie ptaki wodne.

Aktywny wypoczynek dla młodzieży szkolnej połączony z obserwacjami przyrodniczymi i astronomicznymi oferowany jest w Puławach Górnych k. Rymanowa. Dzieci i młodzież mogą w naturalnym otoczeniu jeździć specjalnymi hulajnogami, wspinać się po linach i drzewach, grać w elektroniczny paintball, obserwować i fotografować zwierzęta (w tym hodowlane np. coraz rzadziej już spotykane na naszych łąkach krowy), szukać ciekawych roślin, a także poznawać okolice wykorzystując opracowane tu dwie trasy questingowe. W miejscowości, znanej właśnie z hodowli krów i produkcji mleka rozpoczęto obecnie produkcję i sprzedaż serów twardych. W pobliskiej Odrzechowej, w stadninie koni huculskich organizowane są rajdy konne wierzchem lub wozem taborowym.

Zjazd na hulajnodze po górskiej łące w Puławach Górnych
Autor: R. Bury

Ta forma aktywnego wypoczynku (rajdy konne) łącząca aktywność z obserwacjami przyrody jest szczególnie popularna na Roztoczu, w Bieszczadach i w Beskidzie Niskim. Również konie służące do takiej jazdy reprezentują rzadziej spotykane rasy koni, jak np. pochodzące od tarpiana koniki polskie czy podobnie niewielkie hucuty – wytrzymałe na trudne, mało przetarte szlaki.

Klasycznym przykładem miejsca do obserwacji roślin w całej ich różnorodności jest Arboretum w Bolestraszcach. Odwiedza go rocznie ok. 60 tys. osób. Zgrod-

madzono w nim wiele okazów popularnych, a także rzadkich roślin, zarówno lokalnych jak i egzotycznych. Arboretum zachowuje i promuje również stare odmiany drzew owocowych – jabłoni i grusz czy, wspomniane już wcześniej, różne odmiany derenia.

Swoją ofertę Arboretum uatrakcyjnia przez wprowadzanie nowych produktów, opartych o bioróżnorodność – questów po Arboretum, festiwali tematycznych – derenia i jabłoni, a także przez ofertę nocnego zwiędzania ogrodów i obserwacji astronomicznych. Zbudo-

Huculy w Bieszczadach. Tarnawa Niżna
Autor: R. Bury

wano tutaj kwiatowy zegar słoneczny, a także kwiatowy model Układu Słonecznego.

ASTROTURYSTYKA

Choć astronomia nie jest dziedziną związaną bezpośrednio z bioróżnorodnością, to bez wątpienia gwiazdy i Słońce mają bezpośredni wpływ na życie na Ziemi i na ekosystemy w których żyją rośliny, zwierzęta i ludzie.

Dzienne pokazy astronomiczne w czasie Festiwalu Derenia w Arboretum w Bolestraszcach
Autor: R. Bury

Cykle dobowe, pory roku, cykle aktywności słonecznej to najważniejsze czynniki wpływające na życie i zachowanie prawie wszystkich żyjących organizmów.

Obserwacje Słońca czy nocne obserwacje naturalnego, rozgwieżdżonego nieba stanowią podstawę przyrodniczego produktu turystycznego oferowanego w Gminie Lutowiska, w sercu Bieszczadów. Często są one połączone z obserwacjami nocnego życia roślin i zwierząt, jak również z edukacją ekologiczną dotyczącą szkodli-

wego wpływu sztucznego, nocnego oświetlenia na zdrowie i zachowanie organizmów żywych.

Ofertę obserwacji astronomicznych posiadają lokalne biura podróży oraz liczne gospodarstwa agroturystyczne, pensjonaty i hotele położone w miejscach, gdzie nie dotarło zanieczyszczenie sztucznym światłem (np. w Dwerniku, Chmielu, Muczne). W celu promocji astro-turystyki Gmina Lutowska utworzyła w roku 2013, wraz z innymi partnerami, Park Gwiazdowego Nieba „Bieszczady” z centrum informacyjnym w Schronisku Turystycznym w Stuposianach, gdzie nawet w sezonie zimowym przyjeżdżają chętni do obserwacji nocnego nieba. Dienne i nocne obserwacje dla turystów odbywają się w miejscach przygotowanych do tego przez gminę, a dochody pojawiają się w firmach branży turystycznej.

Obserwacje astronomiczne pozwalają równocześnie na obserwowanie otaczającej przyrody wieczorem i w nocy, czyli w czasie zwykle przeznaczanym przez

Dzienne pokazy astronomiczne w Parku Gwiazdowego Nieba „Bieszczady” w Muczne
Autor: R. Bury

turystów na oglądanie telewizji, grillowanie czy sen. Można wtedy obserwować nocne krajobrazy, życie nocnych gatunków zwierząt, a także zapoznać się z problemem zanieczyszczenia ekosystemów niepotrzebnym, sztucznym światłem.

Obecnie liczba uczestników organizowanych pokazów astronomicznych w Bieszczadach (odpłatnych i nieodpłatnych) sięga już kilku tysięcy osób rocznie. Ponad sto osób rocznie bierze udział w warsztatach fotografii przyrodniczej dziennej i nocnej.

W regionie południowo – wschodniej Polski powstały i stale powstają coraz to nowe obserwatoria astronomiczne, z których część jest nastawiona na uzyskiwanie dochodów ze swojej działalności (Otryt, Rzepiennik Strzyżewski), a te, które są publicznie dostępne bez opłat (w szkołach w Lesku, Jaśle, Czarnej) dają miejsca pracy (czyli również dochody) nauczycielom, przewodnikom i specjalistom.

Nocne pokazy astronomiczne w Parku Gwiazdowego Nieba „Bieszczady” w Stuposianach
Autor: P. Ďuriš

PRZYKŁAD PRODUKTU TURYSTYCZNEGO WYKORZYSTUJĄCEGO BIORÓŻNORODNOŚĆ POLSKI POŁUDNIOWO – WSCHODNIEJ

Nazwa/tytuł: Podróże po gwiazdnych niebie

Lokalizacja: Dwernik, Park Gwiazdowego Nieba „Bieszczady”

Adres: Dwernik 11a, 38 – 713 Lutowska

Kontakt: Edyta Maria Wyban, tel. 505 953 727, email: dolistowie@dolistowie.pl

Rys. 1. Gospodarstwo „Dolistowie” w Parku Gwiazdowego Nieba „Bieszczady”

Autorzy: P. Ďuriš, R. Bury

OPIS PRODUKTU

Pokazy nocnego, rozgwieżdżonego nieba dostępne są na miejscu w gospodarstwie lub jako wyprawa na nocne obserwacje do jednego z kilku wybranych miejsc obserwacyjnych Parku Gwiezdnego nieba „Bieszczady”. Najpopularniejsze to Przełęcz Wyżna, Chatka Puchatka na Połoninie Wetlińskiej, Chatka Socjologa na Otrycie, punkt obserwacyjny nad Lutowiskami, czy schronisko w Stuposianach.

W czasie pokazów wykwalifikowany, gwiazdny przewodnik zabiera w podróż po nocnym niebie i pokazuje na

Droga Mleczna nad „Dolistowiem” w Dwerniku
Autor: P. Ďuriš

ZAKOŃCZENIE

Bioróżnorodność powinna być wykorzystywana jako źródło dochodów, zwłaszcza w regionach, w których znajdują się atrakcyjne i przyrodniczo cenne obszary chronione i czyste ekologicznie. Bioróżnorodność może być wykorzystywana „monotematycznie” (bierne obserwacje przyrody) lub poprzez tworzenie produktów łączą-

nych najpiękniejsze skarby. Uczestnicy mają do dyspozycji kilka teleskopów oraz lornetki. Możliwe jest fotografowanie obserwowanych obiektów na niebie. W ramach pokazów w gospodarstwie, dodatkowo prezentowane są diaporamy i filmy o tematyce astronomicznej, w dużej części samodzielnie stworzone przez gospodarzy.

Uzupełnieniem oferty pokazów astronomicznych są plenery fotograficzno – astronomiczne „Bieszczady Dniem i Nocą” (www.bieszczadydnieminoca.pl) przeznaczone dla miłośników fotografii przyrodniczej.

Dodatkowymi możliwościami nocnych obserwacji w gospodarstwie są obserwacje i fotografia nocnych zwierząt – np. małych i dużych ssaków czy wielu gatunków ciem.

OFERTA TURYSTYCZNA

Noclegi dla „nocnych obserwatorów” dostępne są w domu gospodarzy lub w drewnianych, całorocznych, komfortowo wyposażonych domkach. Do dyspozycji gości pozostaje: obszerna biblioteka (w tym mapy, przewodniki, albumy i książki historyczne o Bieszczadach), letnia wiata z grillem, kamienista plaża nad Sanem, tarasy widokowe. Gospodarze zapewniają również całodzienne wyżywienie – urozmaiconą ekologiczną kuchnię, „Czajownię”, czyli miejsce z wieloma rodzajami herbat i deserów oraz perfumierię z wyrobami własnej produkcji.

nych różne jej aspekty, takie jak aktywny wypoczynek, zdrową i tradycyjną żywność, obserwacje przyrody. W każdym jednak przypadku oferowane produkty winny być dobrej jakości, w wyważonej cenie i w żadnym aspekcie nie powinny niszczyć zasobów przyrodniczych dzięki którym powstały przez ich nadmierną eksploatację.

Bibliografia

Bury R., 2014. „Obszary ochrony ciemnego nieba narzędziem wspomagającym rozwój regionów peryferyjnych i marginalizowanych” *Prace i Studia Geograficzne*, t. 53, Warszawa

Łuczaj Ł. (red.), 2008. „Dzikie rośliny jadalne. Zapomniany potencjał przyrody” *Materiały z konferencji, Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszczykach*

Stachiewicz J., Piórecki N., 2014. „Dereń, owoc niezwykły” *Przegląd Karpacki*. Nr 2 (21), Rzeszów

Szarek J., Sitko G., 2010. „Zielone Podkarpacie. Przewodnik przyrodniczo-krajoznawczy” *Stowarzyszenie „Pro-Carpathia”*, Rzeszów

Internet

Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszczykach (www.bolestraszyce.com)

Bieszczady dniem i nocą. Warsztaty fotograficzno-astronomiczne (www.bieszczadydnieminoca.pl)

Gmina Lutowiska. Zagroda Żubra w Muczmem (www.lutowiska.pl/zagroda-zubra)

LOT Zamość i Roztocze. Sporty wodne na Roztoczu (roztocze.org/pl/page/81/sporty-wodne-na-roztoczu.html)

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Lista produktów tradycyjnych (www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych)

Ungeheuer M., 2014. „Coś z niczego” *Przegląd Karpacki* Nr 2 (21), Rzeszów

Wawro E., 2012. „Winnice Podkarpacia” *Stowarzyszenie Winiarzy Podkarpacia*, Rzeszów

Zieliński K. (red.), 2009. „Leksykon Podkarpackich smaków” *Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego*, Rzeszów

Park Gwiezdnego Nieba Bieszczady. Gwiezdne Bieszczady (www.gwiezdniebieszczady.pl)

Rodzinna pasieka i gospodarstwo apiturystyczne „Ulik” na Roztoczu (www.ulikroztocze.pl)

Roztoczańskie smaki z domowej kuchni. Chleb wiejski (www.wiejski-chleb-na-zakwasie.pl)

Wioska tematyczna „Kresowa Osada” w Baszni Dolnej (www.kresowaosada.pl)

dr MAŁGORZATA BUCZEK-KOWALIK
Uniwersytet Rzeszowski

QUESTINGI I EKOMUZEA – INNOWACYJNE PRODUKTY TURYSTYCZNE PROMUJĄCE BIORÓŻNORODNOŚĆ POLSKI POŁUDNIOWO – WSCHODNIEJ

PRODUKT **TURYSTYCZNY**

Produkt turystyczny to pojęcie złożone i wieloaspektowe, a jego definiowanie w literaturze przedmiotu jest różnorodne. Produktem, w najprostszym znaczeniu tego słowa, jest to, co nabywa kupujący. Są to rzeczy fizyczne, usługi, pomysły, idee, miejsca, widowiska, spotkania i projekty oraz inne wytwory potencjału intelektualnego, produkcyjnego i społecznego ludzkości (Zdon – Korzeniowska 2009).

W prostym ujęciu produkt turystyczny sprowadza się do wszystkiego, co turysta nabywa i z czego korzysta w związku z podróżą turystyczną, a są to głównie dobra i usługi. Natomiast w szerszym aspekcie produkt turystyczny to nie tylko dostępne na rynku dobra i usługi turystyczne, ale również aspekty psychologiczne wynikające z ich zakupu takie jak satysfakcja, przyjemność i zadowolenie, dlatego też najczęściej produktem turystycznym jest kompozycja kilku usług tworzących pakiet (Kaczmarek i in. 2005).

Rosnąca konkurencja na rynku turystycznym wymusza poszukiwanie i wprowadzanie takich produktów, które przyciągną, utrzymają lub zwiększą ruch turystyczny. Dlatego też niezbędne są działania polegające na tworzeniu nowych, atrakcyjnych produktów lub dodaniu, do produktów już istniejących, dodatkowych korzyści zwiększających ich atrakcyjność. Wszelkie tego typu działania są tymi, które prowadzą do powstawania innowacyjnych produktów turystycznych i wprowadzania ich na rynek (Buczek – Kowalik, Mitura 2014). Takimi innowacyjnymi produktami są między innymi questingi i ekomuzea.

Tytuł: WIEPRZ
Autor: WOJCIECH GRABOWSKI

QUESTING

Questing jest jednym z innowacyjnych produktów turystycznych. Pierwsze questy pojawiły się w Stanach Zjednoczonych w połowie lat 90-tych XX wieku, w Polsce natomiast na początku XXI wieku i szybko stały się bardzo popularnym sposobem poznawania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego miejsca (Pawłowska 2014).

Questy (quest z ang. poszukiwanie, śledztwo) to szlaki, ścieżki tematyczne charakteryzujące się określoną tematyką (kulturową, historyczną lub przyrodniczą), nieoznakowane w terenie, dające możliwość samodzielnego zwiedzania według schematycznych map, wierszowanych wskazówek oraz rozwiązywanych zagadek (Wilczyński 2011).

To również metoda odkrywania dziedzictwa miejsca, a głównym celem ich tworzenia jest zwrócenie uwagi turysty na elementy i historie związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym (Kazior 2008a). Trasa questingu nie jest szlakiem turystycznym w potocznym rozumieniu tego pojęcia (Tab. 1).

Ekomuzeum Hołe – pomnik przyrody – 200-letnia lipa w Dźwiniaczu Dolnym
Autor: T. Mitura

Tab.1. Questing w systemie szlaków i ścieżek turystycznych

	Szlak turystyczny	Szlak kulturowy	Questing
Przedmiot szlaku	Walory turystyczne	Walory turystyczne	Walory turystyczne
Rodzaje szlaków	Pieszne, rowerowe, konne, narciarskie, kajakowe, spacerowe	Historyczne, etnograficzne, kultury architektonicznej, dawnych rzemiosł, techniki, przemysłu, historyczne szlaki handlowe, pielgrzymie itp.	Historyczne, kulturowe, przyrodnicze
Informacje o szlakach w terenie	Tablice i znaki informacyjne	Tablice i znaki informacyjne	Brak oznaczeń
Materiały informacyjne o szlakach	Przewodniki turystyczne, mapy, źródła internetowe	Przewodniki turystyczne, mapy, źródła internetowe	Ulotki – drukowane i elektroniczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie Pawłowska (2014)

Questing jest innowacyjną formą interpretacji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu. Jest to:

- › innowacja produktowa – tworzy nowe możliwości zwiedzania lub poszerza już istniejące,
- › innowacja marketingowa – promuje lokalne dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe w nowy, niekonwencjonalny sposób,
- › innowacja organizacyjna – wpływa na nawiązanie współpracy między podmiotami zajmującymi się turystyką w sektorze publicznym, prywatnym, społecznym.

Questy dają możliwość samodzielnego zwiedzania i poznawania, nie narzucając norm czasowych, są połączeniem, aktywnego wypoczynku, edukacji regionalnej, sposobem na zdobywanie nowych umiejętności i promocji. To również forma, która może być wykorzystywana w nauczaniu i wychowaniu, pomocna przy poznawaniu „Małej Ojczyzny”.

Trasy questingowe tworzone są jako podstawowy produkt turystyczny mający na celu przyciągnięcie turystów w mniej popularne obszary lub jako uzupełnienie i poszerzenie istniejącej już oferty turystycznej. Wiele tras questingowych powstaje w miastach, a ich celem

Ekomuzeum „W Krainie Bobrów” – Kotlina Uherczańska
Autor: T. Mitura

jest prezentacja walorów, które często pozostają poza głównymi szlakami i atrakcjami turystycznymi. O skali popularności tej formy aktywności turystycznej może świadczyć wzrost liczby tras questingowych w Polsce, w ciągu ostatnich dwóch lat (Tab. 2).

Przedstawione w Tab. 2 dane prezentują jedynie dynamikę zmian, lecz nie oddają pełnej skali zjawiska, gdyż nie wszystkie powstające questy są rejestrowane przez cytowane strony internetowe o czym świadczy fakt, iż w samym tylko woj. podkarpackim w 2015 roku opracowanych było około 50 tras questingowych.

Tab. 2. Szlaki questingowe w Polsce

Nazwa serwisu internetowego	Liczba questów	
	2013*	2015**
Bestquest – Turystyka z zagadkami	41	106
Questing	148	255
Questing. Wyprawy odkrywców	113	225

Źródło: * Pawłowska (2014); ** badania własne, maj 2015

Ekomuzeum „W Krainie Bobrów” – Skalki Myczkowieckie
Autor: T. Mitura

W ramach projektu projektu „W harmonii z naturą – promocja bioróżnorodności Polski Południowo – Wschodniej” opracowane zostały trasy questingowe dla Puław Górnych (Beskid Niski) oraz Zwierzyńca (Roztocze).

Puławy Górne to wieś położona w woj. podkarpackim, otoczona wzniesieniami Beskidu Niskiego. Trasy questingowe stanowią uzupełnienie istniejącej już bazy turystycznej oraz są innowacyjną formą poznawania przyrody, kultury i historii - pierwszą tego typu w gminie Rymanów. Quest letni „Śladami historii i przyrody”, to quest pieszy, o długości ok. 3 km prezentujący dziedzictwo przyrodnicze oraz historię wsi. Trasa jest łatwa i przeznaczona dla całych rodzin. Quest zimowy „Tropami przyrody” o długości około 3,5 km to trasa trudniejsza, którą można pokonać pieszo, na nartach biegowych lub skitourowo. Quest ten prezentuje przyrodę Beskidu Niskiego w okresie zimy.

Obydwa szlaki, poza odkrywaniem piękna i tajemnic Puław Górnych, mają również charakter edukacyjny. Korzystający z nich turysta może poznać florę i faunę tej części Beskidu Niskiego, a także historię mieszkańców współczesnych, oraz tych, którzy mieszkali w Puławach przed II wojną światową.

Zwierzyńiec to miasto położone w woj. lubelskim, na pograniczu Roztocza Środkowego i Wschodniego otoczone lasami Roztoczańskiego Parku Narodowego. W Zwierzyńcu również opracowano dwie trasy questingowe. Quest „Spacerkiem po Zwierzyńcu”, to trasa piesza o tematyce przyrodniczej i długości około 2,5 km, prezentująca pomniki przyrody w centrum miasta. Drugi z questów, rowerowy „Zwierzyńiec na kółkach” mierzy około 8 km, biegnie obrzeżami Zwierzyńca i ukazuje głównie walory kulturowe miasta – kościoły, liczne pomniki oraz kirkut. Obie trasy poprowadzone zostały tak, by turysta poznał mniej popularne, ale równie atrakcyjne zakątki miasta.

Puławy Górne – na trasie questingu „Śladami historii i przyrody”
Autor: G. Kowalik

EKOMUZEUM

Tradycyjne muzea, z wykorzystaniem wybranych eksponatów, artefaktów, dokumentów pisanych są statyczne i stanowią swego rodzaju magazyn zbiorów nastawiony na biernego odbiorcę. Brakuje w nich „żywego przekazu”, a fakty przybliżające miejsce, wydarzenia historyczne czy kulturę są często dla odbiorcy „nudne” i mało zrozumiałe. Natomiast koncepcja ekomuzeum zakłada interakcję zachodzącą na trzech płaszczyznach: terytorium – społeczność – dziedzictwo historyczne (Widawski 2011).

W tradycyjnym ujęciu muzeum = budynek + dziedzictwo + zbiory muzealne + personel + odwiedzający, natomiast w nowej muzeologii ekomuzeum = obszar + dziedzictwo + pamięć + mieszkańcy (Davis 2009).

Ekomuzeum pracuje w sposób interdyscyplinarny i odnosi się do danego terytorium, którego ludność miejscowa jest zaangażowana w działania na rzecz środowiska lokalnego. Ekomuzeologia stara się uchwycić, za pomocą środków muzealnych, stan przyrody oraz kultury na danym terenie z bezpośrednim udziałem społeczności miejscowej, zawierając trzy aspekty: historyczny, zabytkowy oraz przyrodniczy.

Pierwsze ekomuzea powstały we Francji pod koniec lat 60. XX wieku i były ściśle związane z tworzeniem regionalnego systemu parków naturalnych (Davis 2005). W Polsce pierwsze ekomuzea pojawiły się pod koniec lat 90. XX wieku.

Etymologicznie termin ekomuzeum pochodzi od dwóch greckich słów: „oikos”, które oznacza „dom” w sensie symbolicznym, rozumianym, jako środowisko, a odpowiadający dzisiejszemu pojęciu „mała ojczyzna” i „museion”, jako zbiór rzeczy, kolekcja – dając w połączeniu zbiór rzeczy materialnych i niematerialnych zwią-

zanych z miejscem pochodzenia i życia określonej grupy ludzi, czyli muzeum „Małej Ojczyzny” (Kazior 2008b).

W potocznym rozumieniu ekomuzeum to „muzeum bez murów” lub tzw. „muzeum rozproszone”, gdzie przyroda, kultura i historia są prezentowane, jako całość w miejscu ich lokalizacji pierwotnej, a odwiedzający mają okazję obserwacji wzajemnej interakcji między środowiskiem naturalnym a ludźmi. To sieć rozproszonych w terenie obiektów, tworzących żywą kolekcję obrazującą wartości przyrodnicze i kulturowe regionu oraz dorobek jego mieszkańców. Głównym celem, przyświecającym twórcom ekomuzeów, jest ochrona zabytków oraz obiektów przyrodniczych w miejscu ich naturalnego, pierwotnego występowania.

Zwierzyńiec – konik polski na trasie questingu „Spacerkiem po Zwierzyńcu”
Autor: T. Mitura

Ryc. 1. Ekomuzea w woj. podkarpackim
Opracowanie: T. Mitura na podstawie Mydel, Balon (2002)

Na terenie woj. podkarpackiego dotychczas utworzono 11 ekomuzeów, z czego 6 znajduje się na terenie Bieszczad (Ryc. 1), są to:

1. Ekomuzeum W Widłach Wisły i Sanu (Kotlina Sandomierska).
2. Ekomuzeum Ziemi Przecławskiej (Przecław).
3. Ekomuzeum Siedem Przysiółków (Rakszawa).
4. Ekomuzeum Góry Wolności (Frysztak).
5. Ekomuzeum Beskidzkie Wędrowanie (Beskid Niski).
6. Ekomuzeum Zielony Cień im. Marii Czerkawskiej (Rudenka).
7. Ekomuzeum W Krainie Bobrów (Kotlina Uherczańska).
8. Ekomuzeum Hołe (Dźwiniacz Dolny).
9. Ekomuzeum Hoszów – Jałowe (Hoszów, Jałowe).

Ryc. 2. Ekomuzea w woj. lubelskim
Opracowanie: T. Mitura na podstawie Mydel, Balon (2002)

10. Ekomuzeum W Krainie Bojków (Zatwarnica).
11. Ekomuzeum Trzy Kultury (Lutowiska).

W woj. lubelskim natomiast powstały trzy ekomuzea, jedno jest w fazie tworzenia (Ryc. 2):

1. Ekomuzeum Lubelszczyzny (Wyżyna Lubelska).
2. Ekomuzeum Olejarstwa w Zadnodze Olejarnia Staropolska (Roztocze).
3. Ekomuzeum Świąteczna Kraina (Roztocze).
4. Ekomuzeum Giełczewskie Ogrody Sztuki (w fazie tworzenia).

W południowo – wschodniej Polsce można spotkać różne typy ekomuzeów. Najczęściej są to:

- › małe lokalne inicjatywy – Zielony Cień im. Marii Czerkawskiej (Rudenka), Trzy Kultury (Lutowiska), Siedem Przysiółków (Rakszawa), Olejarstwa w Zadnodze Olejarnia Staropolska (Roztocze) lub
- › przedsięwzięcia regionalne – Beskidzkie Wędrowanie (Beskid Niski), W Widłach Wisły i Sanu (Kotlina Sandomierska), Ekomuzeum Lubelszczyzny (Wyżyna Lubelska).

W ekomuzeach, poza elementami kultury materialnej i niematerialnej, bardzo ważną rolę odgrywają walory przyrodnicze. Szczególnie eksponowane są one w ekomuzeach bieszczadzkich. Na trasie ekomuzeum Hołe, które obejmuje Dźwiniacz Dolny i okoliczne wsie, do elementów przyrodniczych należą m.in. rezerwat cisów w Serednicy (380 sztuk cisa pospolitego), ścieżka edukacyjno – przyrodnicza Ostrym Działem (7 przystanków, m.in. stanowiska: storczyka, olchy kosej, buczyny karpackiej, uprawa leśna, punkt widokowy) oraz pomnik

przyrody – 200-letnia lipa w Dźwiniaczu Dolnym. Najbardziej znane bieszczadzkie ekomuzeum Trzy Kultury także prezentuje dziedzictwo przyrodnicze, głównie okolic Lutowisk. Ciekawymi elementami znajdującymi się na szlaku są: szkolne arboretum oraz przystanki pozwalające poznać bogactwo i różnorodność świata roślin, płazy i gady, ptaki czy ssaki spotykane na terenie Bieszczad. Różnicowane walory przyrodnicze prezentowane są w ekomuzeum W Krainie Bobrów. Ważną część stanowią w nim: rezerwat Bobry w Uhercach Mineralnych, rezerwat Przełom Sanu pod Grodziskiem, malownicze odsłonięcia skalne (Koziniec i Berdo) oraz pomniki przyrody – Skałki Myczkowieckie i Kamień Orelecki.

Ekomuzea z punktu widzenia rozwoju regionu, stanowią znaczący produkt turystyczny. Nie prezentują regionu, jako zbioru wielu oddzielnych miejsc, ale jako całość powiązaną nadrzędną ideą, jako żywy, wciąż rozwijający się organizm, oferujący odwiedzającym coraz to nowe doświadczenia. Podstawę stanowi tu człowiek i jego działalność w przyrodniczo – społeczno – historyczno – ideowym kontekście regionu (Buczek – Kowalik i in. 2013).

PODSUMOWANIE

Questingi i ekomuzea to produkty turystyczne kierowane do turysty aktywnego i poszukującego, pragnącego poznać walory przyrodnicze i kulturowe obszarów w nieszablonowy sposób. Są atrakcyjną formą zwiedzania miejsc ciekawych, a często mniej znanych, położonych z dala od głównych, często zatłoczonych popularnych atrakcji turystycznych. Są to produkty dla turysty, który szuka możliwości koegzystencji ze środowiskiem, zarówno przyrodniczym jak i kulturowym, oferujące

możliwość nie biernego wypoczynku czy pospiesznego „zaliczania” obiektów, ale aktywnego doświadczenia, przeżywania i edukacji oraz współuczestnictwa w określonych wydarzeniach.

Questingi i ekomuzea wpisują się, w coraz bardziej popularny model turystyki 3E – Entertainment, Emotion, Education (Zabawa, Emocja, Edukacja), jako przeciwwaga modelu 3S – Sun, Sea, Sand (Słońce, Morze, Piasek).

Bibliografia

Buczek – Kowalik M., Mitura T., Kłamar R., 2013, „Ekomuzea – nowy produkt turystyczny na przykładzie ekomuzeum Hołe”, *Annales UMCS VOL. LXVIII, z. 1, SECTIO B, Lublin*

Buczek – Kowalik M., Mitura T., 2014, „Innowacyjne produkty turystyki wiejskiej na przykładzie woj. podkarpackiego”, [w:] Bobuniak I. M., Solecki T. (red.) *Geo – Karpaty. Potencjał rozwoju turystyki poznawczej, Krosno*

Davis P., 2005, „Places, „cultural touchstones” and the ecomuseum”, [w:] Corsane G (red), *Hertige, museums and galleries. An Introductory Reader, Routledge*

Davis P., 2009, „Ecomuseums and the representation of place”, *Rivista Geografica Italiana 116, Pacini Editore SpA*

Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2005, „Produkt turystyczny. Pomysł. Organizacja. Zarządzanie”, PWE, Warszawa

Kazior B., 2008a, „Questing – nowa metoda odkrywania dziedzictwa miejsca”, [w:] Zaręba D. (red.), „Ekoturystyka i odkrywanie dziedzictwa. Zbiór dobrych praktyk”, Wyd. Fundacja Fundusz Partnerstwa, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków

Kazior B., 2008b, „Żywa interpretacja dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego na przykładzie ekomuzeów” [w:] Zaręba D. (red.), „Ekoturystyka i odkrywanie dziedzictwa. Zbiór dobrych praktyk”, Wyd. Fundacja Fundusz Partnerstwa, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków

Mydel R., Balon J., 2002, „Atlas Polski” t. 2. Województwa, Wyd. Fogra, Kraków

Pawłowska A., 2014, „Questing jako innowacja w turystyce kulturowej”, *Turystyka Kulturowa, Nr 1/2014*

Widawski K., 2011, „Wybrane elementy dziedzictwa kulturowego środowiska wiejskiego – ich wykorzystanie w turystyce na przykładzie Hiszpanii i Polski”, *Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, nr 17, Wrocław*

Wilczyński Ł., 2011, „Questing – nowy trend w turystyce”, [w:] Włodarczyk B., Krakowiak B., Latosińska J. (red.), *Kultura i turystyka. Wspólna droga, Wyd. Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego, Łódź*

Zdon – Korzeniowska M., 2009, „Jak kształtować regionalne produkty turystyczne? Teoria i praktyka”. Wyd. UJ Kraków

Internet

Best Quest – Turystyka z zagadkami (www.bestquest.pl)

Questing (www.questing.pl)

Questing. Wyprawy odkrywców (www.questy.com.pl)

Tytuł: NALIŚCIAK

Autor: EWELINA PAŚKO

Była tempus quantus © Horyzonty

www.norwaygrants.org

STOWARZYSZENIE NA RZECZ INNOWACYJNOŚCI
I TRANSFERU TECHNOLOGII HORYZONTY

35-959 Rzeszów, ul. Powstańców Warszawy 12
www.horyzonty.man.rzeszow.pl
horyzonty@man.rzeszow.pl
tel. +48 17 8651707

ISBN 978-83-943556-0-9

